

Eerste effect indicatie van de interventie Steunouder

In hoeverre bereikt Steunouder haar interventiedoelen volgens vraag- en steunouders?

Auteur

Annelien van Horssen (5623278)

Begeleidster

Marije Kesselring

Datum

27-06-2016

Samenvatting

In dit onderzoek is een eerste indicatie van effect gegeven van de interventie Steunouder. Steunouder zet zich in voor kwetsbare ouders (vraagouder) en hun kinderen. Twee interventiedoelen worden nagestreefd: (1) het vergroten van de draagkracht van vraagouders door steun van een vrijwilliger (steunouder) die wekelijks het kind van de vraagouder opvang biedt en (2) het vergroten van de draagkracht van het kind door hem/haar een veilige, stabiele omgeving te bieden bij de steunouder. Bij acht steunouders en zes vraagouders, zijn semigestructureerde interviews afgenomen. Daarnaast is met zeven steunouders een focusgroep gehouden.

Vraag- en steunouders noemden diverse meerwaarden van Steunouder die de draagkracht van vraagouders en kinderen lijkt te vergroten. Door praktische steun die steunouders bieden, hadden vraagouders tijd voor zichzelf, voor anderen gezinsleden en een moment rust. Enkele vraagouders ontvingen ook emotionele en adviserende steun wat voor hen van meerwaarde was omdat zij hun verhaal kwijt kunnen. Voor kinderen was Steunouder van meerwaarde, omdat zij aandacht ontvingen, een plezierige dagdeel beleefden, in een andere omgeving waren en zich begaven in een veilige, stabiele omgeving.

Steunouders waren gericht op het bieden van een veilige, stabiele omgeving. Kinderen gingen met plezier naar haar/zijn steunouder. De helft van de steunouders was gericht op het bieden van een *ondersteunende* en *stimulerende* omgeving. Deze steunouders signaleerde ontwikkelingsbehoefte van kinderen en bedachten stimulerende activiteiten. Voor kinderen van kwetsbare ouders kan dit een aanvulling zijn op de soms geringe ondersteuning en stimulering van thuis.

Een eerste aanbeveling voor Steunouder is om in de begeleiding van steunouders meer gericht te zijn op het signaleren van ontwikkelingsbehoefte van kwetsbare kinderen en daarbij aan te sluiten met stimulerende activiteiten. Een tweede aanbeveling is om benodigde eigenschappen in acht te nemen die een steunouder volgens de informanten geschikt maakt.

Keywords: Steunouder, eerste effect indicatie, sociale steun, veilige en stabiele omgeving, vrijwilligers, informeel netwerk, kwetsbare ouders, kwetsbare kinderen

Summary

This study gives a preliminary indication of the effect of the Parent Support intervention. Parent Support is dedicated to vulnerable parents (asking parents) and their children. Two intervention goals: (1) increasing the ability of asking parents with the backing

of a volunteer (support parent) who weekly offers to take care of the child of the asking parent and (2) increasing the ability of the child to provide for him/her a safe and stable environment at the support parent. Semi-structured interviews were conducted with eight support parents and six asking parents. In addition, seven support parents were involved in a focus group.

Asking parents as well as support parents mentioned several gains of Parent Support that appear to increase the capability of parents and children. Through practical help by support parents the asking parents gained time for themselves, for other members of the family, and received a moment of rest. Some asking parents also received emotional and advisory support; it meant a lot to them to be able to share their story. Parent Support was also beneficial for the child because he/she received attention, enjoyed a pleasant afternoon in a different but safe and stable environment.

Support parents focused on providing a safe, stable environment. Children enjoyed going to his/her support parent. About half of the support parents focused on providing a supportive and stimulating environment. These support parents noticed the developmental needs of the child and came up with stimulating activities. For children of vulnerable parents this supportive environment can be a valuable addition to the sometimes limited support and encouragement they are given at home.

A recommendation for Parent Support is to give guidance to the support parents in identifying developmental needs of vulnerable children and to supply them with stimulating activities. A second recommendation is to take in account the necessary qualities that make a suitable support parent, according to the interviewed.

Keywords: Parent Support, preliminary indication, social support, safe and stable environment, volunteers, informal network, vulnerable parents, vulnerable children.

Inleiding

Om kwetsbare gezinnen te beschermen, is het van belang te investeren in een sterke sociaalpedagogische omgeving (RMO, 2012). Door daarin te investeren verwacht de Raad Maatschappelijke Ontwikkeling dat de draagkracht van gezinnen toeneemt en gezinnen minder kwetsbaar zijn. De sociaalpedagogische omgeving duidt op vrijwillige verbanden tussen burgers, buiten de sfeer van overheid en markt (Kesselring, 2010). Bij een sterke sociaalpedagogische omgeving is onder andere sprake van een goede sociale inbedding van gezin in buurt en school. Buurtbewoners, familieleden, kennissen en professionals kunnen een ondersteunende omgeving aan ouder en kind bieden. Dagelijkse, eenvoudige opvoedingsvragen van kwetsbare ouders kunnen beantwoord worden door buurtbewoners of familie waardoor eventuele opvoedingsproblemen mogelijk voorkomen kunnen worden (RMO, 2012).

Momenteel neemt de sociale inbedding van het gezin juist af (RMO/RVZ, 2009). Maatschappelijke ontwikkelingen, zoals het verdwijnen van buurtvoorzieningen en afname van lidmaatschap bij een kerkgenootschap zijn daar mogelijke verklaringen voor (Brinkgreve, 2008; Mur & De Groot, 2003; RMO/RVZ, 2009). Desondanks geven ouders aan dat zij bij voorkeur mensen uit hun sociale omgeving raadplegen voor opvoedingsadvies. (H)erkenning en bevestiging helpen ouders om vragen rondom opvoeding te relativeren en te realiseren dat vragen rondom opvoeding ‘normaal’ zijn (Van Egten, Zeijl, De Hoog, Nankoe & Petronia, 2008). Doordat gezinnen minder sociaal ingebed zijn, kunnen zij minder een beroep doen op hun sociale netwerk en doen zij in toenemende mate een beroep op professionals (RMO/RVZ, 2009). Zo is van 1997 tot 2007 een toename van 104 procent te signaleren bij de geïndiceerde jeugdzorg. Deze toename in zorggebruik is met name toe te schrijven aan de groep met relatief gezien lichte opvoedingsvragen (Hermanns, 2009).

De Jeugdwet, die in januari 2015 in werking is getreden, wil mede investeren in het versterken van de sociaalpedagogische omgeving en sociale inbedding van gezinnen. Preventie, verantwoordelijkheid van burgers en inzet van sociaal netwerk van gezinnen is een aantal belangrijke transformatiedoelen die de Jeugdwet nastreeft (Movisie, 2013). Gekeken wordt naar wat kinderen, jongeren en ouders nodig hebben en wat hun directe omgeving daarin kan bieden. Hierbij wordt inzet, kracht en competenties van jeugdigen, ouders en hun sociale omgeving verondersteld (Mak & Gilsing, 2014).

De interventie Steunouder sluit nauw aan bij de transformatiedoelen van de Jeugdwet. Stichting Steunouder Nederland (SSON) is in 2013 opgericht om ouders in kwetsbare situaties tijdelijk te ontlasten van de zorg voor hun kind. Ouders in kwetsbare situaties

(vraagouders) kunnen de regie over de opvoeding van hun kind (gedeeltelijk) verliezen ten gevolge van een zware draaglast en weinig draagkracht. Het doel van Steunouder is om de draagkracht van vraagouder en kind te vergroten, zodat hulpverlening niet nodig is. Steunouder ontlast vraagouders tijdelijk van de zorg voor hun kind door inzet van vrijwilligers (steunouders) die het kind wekelijks een of twee dagdelen opvangt. De steunouders bieden het kind een ondersteunende, veilige en stabiele omgeving wat naar verwachting de draagkracht van het kind vergroot.

Tot nu toe is geen onderzoek gedaan naar de interventie Steunouder, terwijl het om een tweetal redenen wel belangrijk is dat onderzoek gedaan wordt. Allereerst vanwege de doorontwikkeling van Steunouder. Steunouder is een nieuwe interventie die in vier gemeentes actief is en uitbreidt naar verschillende andere gemeentes in Nederland. Inzicht in hoeverre de interventiedoelen behaald worden, kan leiden tot doorontwikkeling en verbetering van Steunouder. Ten tweede is onderzoek van belang om te kijken of Steunouder een bijdrage levert aan het behalen van enkele transformatiedoelen. Mogelijk geeft Steunouder vorm aan de voorwaardenscheppende rol die de Nederlandse overheid heeft, namelijk het faciliteren en stimuleren van sociale netwerken en steunstructuren rond jeugd en gezin (RMO/RVZ, 2008).

Doel van dit onderzoek is om een eerste indicatie van effect te geven van de interventie Steunouder. De hoofdvraag luidt als volgt: *In hoeverre bereikt Steunouder de interventiedoelen bij vraagouders en kinderen?* Om tot een antwoord te komen op de hoofdvraag, staan de volgende deelvragen centraal:

- Welke vormen van steun bieden steunouders aan vraagouders en wat betekent dit voor de draagkracht van vraagouders?
- In hoeverre bieden steunouders een veilige, stabiele omgeving aan het kind?
- In hoeverre vergroot Steunouder de draagkracht van het kind?

Theoretisch kader

Beschrijving interventie Steunouder

Om een eerste indicatie van effect te geven, is het van belang de doelen en verwachte werkzaamheid van Steunouder in kaart te brengen (Grietens, Mercken, Faillie & Loots, 2007; Yperen, Steege, Addink & Boendermaker, 2010). Met behulp van de *Logic Model Approach* (Armstrong & Barsion, 2006) kan Steunouder nader worden geanalyseerd. Het doel van het *Logic Model* is om inzicht te krijgen in de ‘als-dan’ verbanden van Steunouder. In het

Logic Model staat vermeld welke middelen Steunouder inzet (*input*), welke activiteiten betrokken partijen ondernemen (*activiteiten*), wat het verwachte resultaat is van deze activiteiten (*output*) en welke doelen Steunouder hoopt te bereiken met deze activiteiten (*outcome* en *impact*).

Om Steunouder uit te kunnen voeren, zijn financiële middelen nodig, is ondersteuning vanuit SSON nodig en zijn steunouders nodig. De gelden om Steunouder te financieren zijn de eerste drie jaar afkomstig van de gemeente en het VSB-fonds. Om een financieringsaanvraag te starten, moet vooraf een welzijnsorganisatie bereid zijn gevonden om Steunouder uit te voeren. SSON voert de interventie Steunouder zelf niet uit, maar ondersteunt actief de welzijnsorganisatie. De welzijnsorganisatie stelt een Hbo-opgeleide steunouder coördinator aan die vraag- en steunouders werft en begeleidt. Om steunouders voor te bereiden, volgen zij vooraf een training. Wanneer de match tussen vraag- en steunouder is gestart, vindt maandelijks een intervisie-moment plaats voor en met steunouders. Elk half jaar evalueert de steunouder coördinator de match met de vraag- en steunouder.

Het doel van Steunouder is om de draagkracht van ouders en kinderen te vergroten die verkeren in kwetsbare situaties. De draagkracht van vraagouders wil Steunouder vergroten door een steunouder een of twee dagdelen per week bij de steunouder thuis zorg te laten dragen voor het kind van de vraagouder. Vermoedelijk wordt de vraagouder door de steun van de steunouder ontlast en krijgt zij een moment rust. Hierdoor neemt de kans toe dat zij beter in staat is verantwoordelijkheid te dragen over de opvoeding van het kind. De draagkracht van het kind wil Steunouder vergroten door het bieden van een veilige, stabiele omgeving bij de steunouder. Doordat steunouders steun en een veilige, stabiele omgeving bieden, verwacht Steunouder de draagkracht van het kind te vergroten. Steunouder hoopt dat het kind bij de steunouders rust, structuur en verbreding van zijn¹ wereld krijgt. Op langer termijn verwacht Steunouder dat de bezoeken van het kind aan de steunouder de gezonde ontwikkeling van het kind bevordert en een beroep op de professionele hulpverlening vermindert. Een samenvatting van de *input*, activiteiten, *output*, *outcome* en *impact* van de interventie Steunouder is te vinden in Tabel 1.

---

¹ Wanneer in het onderzoek gesproken wordt over *hij* of *zijn*, wordt tevens *zij* en *haar* bedoeld.

Tabel 1

Logic Model ingevuld voor de interventie Steunouder

Input Welke middelen zijn ingezet?	Activiteiten Welke activiteiten worden er ondernomen om het doel te behalen?	Output De resultaten van de activiteiten	Outcome Wat is het effect van het resultaat?	Impact Wat zijn de verwachte wijzigingen in (sociale) omstandigheden ten gevolge van Steunouder?
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële middelen: afkomstig van de gemeente en fondsen ▪ Menselijke input: steunouders die werken vanuit vertrouwen en gelijkwaardigheid ▪ Stichting Steunouder Nederland (SSON): ondersteuning bieden aan uitvoerende organisaties ▪ Uitvoerende organisatie: aanstellen van een steunouder coördinator die Steunouder uitvoert 	<p><u>Activiteiten ten gunste van de vraagouders en kinderen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Steunouders bieden wekelijks een of twee dagdelen opvang aan het kind van de vraagouder ▪ Steunouders ondernemen (ontspannende) activiteiten ▪ Steunouders bieden het kind een veilige, stabiele omgeving <p><u>Activiteiten ten gunste van de steunouders:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Driedaagse training geboden door SSON en/ of de steunouder coördinator ▪ Intervisie geboden door de steunouder coördinator ▪ Persoonlijke begeleiding geboden door de steunouder coördinator 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vraagouder wordt wekelijks een of twee dagdelen ontlast van de zorg voor het kind ▪ Het kind begeeft zich in wekelijks een of twee dagdelen in een veilige en stabiele omgeving ▪ Getrainde, toegeruste steunouders 	<p><u>Draagkracht van vraagouder vergroot door:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontvangen van steun van een steunouder die wekelijks opvang biedt aan het kind van de vraagouder <p><u>Draagkracht van kind vergroot door:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontvangen van steun van een steunouder en mogelijke gezinsleden van steunouder ▪ Het wekelijks verkeren in een veilige, stabiele omgeving 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ De vraagouder komt op adem/krijgt een moment rust waardoor zij beter in staat is om verantwoordelijkheid te dragen over de opvoeding van het kind ▪ Het uitblijven van een (groter) beroep op de hulpverlening door vraagouders ▪ Kind heeft rust, structuur en krijgt verbreding van haar/zijn wereld ▪ Bevordering van gezonde ontwikkeling en groei van het kind ▪ Vermindering van kans op uithuisplaatsing en van risico op gespecialiseerde zorg voor kind

Doel 1: Draagkracht van de vraagouder vergroten door het bieden van steun

Het eerste doel van Steunouder is het vergroten van de draagkracht van vraagouders door het bieden van steun middels een steunouder die het kind wekelijks opvang biedt. De hierna volgende tekst betreft een literatuurstudie over onderwerpen rakend aan dit doel.

Sociale steun

Aanwezigheid van een ondersteunend sociaal netwerk is een beschermende factor voor ouders en kinderen. Sociale steun bestaat uit interacties te midden van mensen die tegemoet komen aan sociale behoeften van de hulpontvanger (Thoits, 1995). Voorbeelden van sociale behoeften zijn affectie, goedkeuring en advies. Uit onderzoek blijkt dat ouders en kinderen in een betere psychische en fysieke gezondheid verkeren wanneer zij sociaal ingebed zijn en vrienden en familieleden om zich heen hebben die ondersteuning bieden (Cohen & Wills, 1985; Sarason & Sarason, 1985; Uchino, 2006).

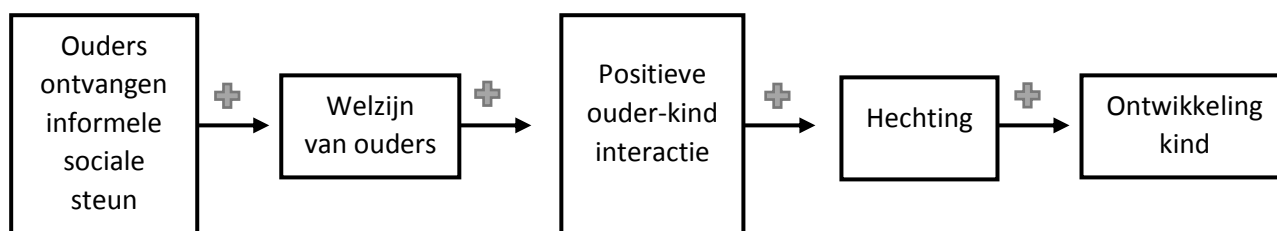
Sociale steun kan onderverdeeld worden in drie soorten. Allereerst kunnen netwerkleiden elkaar praktisch ondersteunen door bijvoorbeeld tijdelijk zorg te dragen voor een kind. Ten tweede kan elkaar emotionele steun geboden worden door het tonen van belangstelling en het bieden van een luisterend oor. Ten slotte kunnen netwerkleiden adviserende steun bieden, zoals het geven van advies of delen van kennis en ervaringen (Ortega, 2002).

Netwerkleiden die deze drie soorten sociale steun bieden, zijn in te delen in formele en informele netwerkleiden (Due, Bjørn, Lund, Modvig & Avlund, 1999). Voorbeelden van formele netwerkleiden zijn: hulpverleners, artsen en leerkrachten. Voorbeelden van informele netwerkleiden zijn vrienden, burens, familieleden en vrijwilligers. Steunouders vallen dus in de categorie 'informele netwerkleiden'. In tegenstelling tot informele netwerkleiden, is bij formele netwerkleiden sprake van uni-directionele uitwisseling van hulp (Gottlieb, 2000). Deze hulp is veelal geprotocolleerd en de relatie tussen hulpgever en hulpontvanger is ongelijkwaardig (bijvoorbeeld hulpverlener – cliënt). De relatie met informele netwerkleiden daarentegen is doorgaans gelijkwaardig en wederkerig.

Sociale steun en positief opvoedingsgedrag

Een indirect positief verband lijkt aanwezig te zijn tussen het ontvangen van praktische, emotionele en adviserende steun van formele en informele netwerkleiden en de ontwikkeling van het kind (zie Figuur 1).

Figuur 1. Indirecte relatie tussen informele steun en ontwikkeling van het kind.

Het ontvangen van praktische, emotionele en adviserende steun van zowel formele als informele netwerkleiden vergroot bij ouders de kans op positief opvoedingsgedrag (Ensor & Hughes, 2010; Green, Furrer & McAllister, 2011; Woody & Woody, 2007). Uit onderzoek blijkt dat naarmate ouders meer sociale steunbronnen hebben, positief opvoedingsgedrag, zoals het geven van complimenten, toeneemt en negatief opvoedingsgedrag, zoals slaan, afneemt (Hashima & Amato, 1994). Een mogelijke verklaring voor het verband tussen een steunend sociaal netwerk en positief opvoedingsgedrag is de toename van het welzijn van ouders bij aanwezigheid van sociale steun. Het welzijn van ouders is een belangrijke basisbehoefte en vertoont positieve samenhang met het functioneren van ouders op tal van andere domeinen waaronder opvoeding (Belsky, 1984). Onderzoek van Jack (2000) toont aan dat door de toename van het welzijn van ouders, de kans op positieve ouder-kind interacties toeneemt. Positieve ouder-kind interacties vergroten de kans op een veilige hechting wat een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind bevordert (Ainsworth, 1979). Uit onderzoek blijkt dat het welzijn van ouders in het bijzonder toeneemt wanneer zij steun ontvangen van *informele* netwerkleiden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders gelijkwaardige, informele relaties meer waarderen dan formele relaties die veelal ongelijkwaardig zijn (Gottlieb, 2000; Jack, 2000).

Of informele steun van netwerkleiden daadwerkelijk positieve samenhang vertoont met het welzijn van ouders en ondersteunend is, lijkt afhankelijk van een tweetal factoren. Allereerst is het van belang dat de steun die geboden wordt overeenkomt met de behoefte van de hulpontvanger (Van Sonderen, 2012). Het geven van ongevraagd opvoedingsadvies kan de hulpontvanger opvatten als bemoeizuchtig in plaats van ondersteunend. Ook worden netwerkrelaties die leiden tot extra stress en conflicten door ouders niet als steunend ervaren (Kalmijn & Monden, 2006). Ten tweede is het van belang dat informele netwerkleiden positief opvoedingsgedrag aanmoedigen. Uit onderzoek blijkt dat wanneer informele netwerkleiden fysieke discipline in de opvoeding aanmoedigen, de kans op straffend opvoedgedrag en negatieve ouder-kind interacties toeneemt (Lyons, Henly & Schuerman,

2005). Het verband tussen positief opvoedingsgedrag en sociale steun wordt dus mede bepaald door welk opvoedingsgedrag de netwerkleden aanmoedigen bij ouders.

Belang sociaal ondersteunend netwerk voor kwetsbare ouders

Met name kwetsbare ouders zijn vanwege hun stressvolle omstandigheden gebaat bij steunende netwerkleden die aansluiten bij hun vragen en behoeften. Kwetsbare gezinnen hebben namelijk een verhoogd risico op negatieve ouder-kind interacties (Feldman, 2007). Uit onderzoek blijkt dat de relatie tussen aanwezigheid van sociale steun en positief opvoedingsgedrag sterker aanwezig is bij gezinnen met een lage sociaal economische status (SES) die (dagelijks) verkeren in stressvolle situaties. Voor gezinnen met een hoog inkomen wordt steun vanuit het netwerk daarentegen in mindere mate gerelateerd aan positief opvoedingsgedrag van ouders (Hashima & Amato, 1994).

Een mogelijke verklaring voor de positieve relatie tussen opvoedingsgedrag en sociale steun bij ouders in stressvolle omstandigheden kan gevonden worden in de *stress-buffer hypothese* (Cohen & Wills, 1985). Deze hypothese veronderstelt dat sociale steun beschermend werkt bij ouders wanneer problemen zich voordoen. Wanneer sociale steun beschikbaar is, worden situaties die anders als stressvol worden ervaren, door ouders anders beleefd. Door de buffer van sociale steun, zijn ouders beter in staat om met stressoren om te gaan en ondervinden zij hiervan minder de nadelige gevolgen (Cohen & Wills, 1985).

Ondanks dat juist kwetsbare ouders baat hebben bij sociale steun, blijkt dat deze doelgroep weinig informele netwerkleden heeft en moeite heeft om informele ondersteuning uit hun sociaal netwerk aan te boren (Zoon, 2012). Uit onderzoek blijkt dat de behoefte aan informele steun bij kwetsbare gezinnen groter is in vergelijking met gezinnen die niet kwetsbaar zijn (Rodrigo, Martin, Máiquez & Rodríguez, 2007). Een mogelijkheid is om met inzet van vrijwilligers het informele sociale netwerk van kwetsbare gezinnen te versterken (Bartelink & Verheijden, 2015).

Sinds het intreden van de Jeugdwet in januari 2015, zijn veel interventies ontwikkeld waarin vrijwilligers kwetsbare gezinnen ondersteunen. Steunouder is hier een voorbeeld van. In dit onderzoek wordt een eerste effect indicatie gegeven van in hoeverre Steunouder het doel behaald om de draagkracht van vraagouders te vergroten door het bieden van steun middels een steunouder.

Samenvatting literatuur doel 1: Het vergroten van de draagkracht van de vraagouder

Samenvattend kan worden gesteld dat aanwezigheid van een ondersteunend informeel sociaal netwerk in het bijzonder voor ouders in kwetsbare omstandigheden een bufferende, steunende werking lijkt te hebben. Echter gezinnen, zeker die in kwetsbare situaties, beschikken niet altijd over informele netwerkleden. Inzet van een vrijwilliger die steun biedt aan kwetsbare ouders en kinderen, zoals binnen de interventie Steunouder gebeurt, kan voor deze gezinnen mogelijk verrijkend zijn en hun draagkracht vergroten.

Doel 2: Draagkracht vergroten van het kind door een veilige, stabiele omgeving

Het tweede doel van Steunouder is het vergroten van de draagkracht van het kind door het kind wekelijks te laten verkeren in een door steunouder geboden veilige, stabiele omgeving. In de literatuur wordt gezocht naar kenmerken van een veilige, stabiele omgeving. Ook wordt ingegaan op het belang daarvan voor het kind en zijn ontwikkeling.

Omgevingscondities voor een veilige, stabiele omgeving

De directe thuisomgeving van kinderen lijkt een belangrijke rol te spelen in hun ontwikkeling (Bradley & Caldwell, 1995; Evans, 2006). De directe thuisomgeving speelt een belangrijke rol, omdat kinderen een groot deel van hun leven doorbrengen in deze omgeving (Robinson & Godbey, 1997). Ook de belangrijkste netwerkleden waar kinderen veelvuldig mee in contact staan, bevinden zich hoofdzakelijk in de directe thuisomgeving van het kind (Bronfenbrenner & Evans, 2000). De meest bepalende netwerkleden van kinderen lijken hun ouders/verzorgers te zijn die verantwoordelijkheid dragen over de opvoeding. Ouders spelen dan ook een belangrijke rol in het creëren van een veilige thuisomgeving. De thuisomgeving van het kind wordt gevormd door condities die opvoeders vormgeven. Deze condities kunnen bijdragen aan of belemmerend zijn voor de ontwikkeling van het kind (Rijlaarsdam et al., 2013).

Bradley en Caldwell (1995) omschrijven een vijftal belangrijke omgevingscondities van ouders die bijdragen aan de ontwikkeling van het kind. Allereerst is het van belang dat ouders het kind *veiligheid* bieden. Ouders dienen hun kind te beschermen tegen gevaren. Ook emotionele veiligheid is van belang, zodat het kind zich geborgen voelt bij de ouder. Riksen-Walraven (2004) ziet aanwezigheid van emotionele veiligheid als basisvoorwaarde om een goede ontwikkeling bij het kind te kunnen realiseren. Een tweede omgevingsconditie die bijdraagt aan een positieve ontwikkeling van het kind, is aanwezigheid van een *stimulerende omgeving*. Kenmerkend voor een stimulerende omgeving is het aanbieden van nieuwe informatie door het spelen van spelletjes en het voorlezen van boekjes. Van belang hierbij is

dat de ouder nieuwe informatie uitlegt en aanreikt waarbij rekening gehouden wordt met de behoefte en belevingswereld van het kind (Meij, 2011). Ten derde is aanwezigheid van *ondersteuning* vanuit de ouder van belang voor de ontwikkeling van het kind. Een optimale sociaal-emotionele ontwikkeling is mede afhankelijk van een omgeving die adequaat reageert op de sociale en emotionele behoeftes van het kind (Aviles, Anderson & Davila, 2006). Handelingen die gericht zijn op deze behoeftes, vallen volgens Bradley en Caldwell (1995) onder het bieden van ondersteuning. Voorbeelden van dergelijke handelingen zijn het geven van een knuffel of een compliment.

Deze drie omgevingscondities kunnen in toenemende mate geboden worden als de opvoeder de vierde en vijfde omgevingscondities realiseert, namelijk *structuur* bieden aan en *toezicht* houden op het kind. De opvoeder dient de omgeving van een kind zo te structureren dat het kind de drie genoemde omgevingscondities veiligheid, een stimulerende omgeving en ondersteuning, optimaal ontvangt. Door toezicht te houden op het kind, verwerft de ouder inzicht in activiteiten, gemoedstoestand en behoeftes van het kind. Dit heeft de ouder nodig om de reeds genoemde omgevingscondities te kunnen bieden. Ook is het houden van toezicht nodig om het kind te kunnen corrigeren en bij te sturen bij ongewenst gedrag. Kortom, een stabiele, gestructureerde omgeving waarin opvoeders betrokken en met inlevingsvermogen reageren op de behoeftes van het kind, zijn omgevingscondities die kenmerkend zijn voor een veilige en stabiele thuisomgeving van het kind. Bij aanwezigheid van deze omgevingscondities neemt de kans op gezonde ontwikkeling van het kind toe (Meij & Ince, 2013).

Risicofactoren voor minder veilige en stabiele omgeving

Als ouders langdurig verkeren in kwetsbare omstandigheden, zijn zij in mindere mate in staat een veilige, stabiele thuisomgeving te bieden aan hun kind (Östberg & Hagekull, 2000). Gezinsrelaties, de omgeving van een gezin, de opvoeder of het kind kunnen eigenschappen hebben die gelden als risicofactor die ouders kwetsbaar maken. Risicofactoren verhogen de kans op aanwezigheid van ouderlijke stress (Groenendaal & Dekovic, 2000). Ouderlijke stress komt voort uit een verschil tussen de waargenomen middelen en vaardigheden en de werkelijke benodigde middelen en vaardigheden in de ouderrol (Morgan, Robinson & Aldridge, 2002). Uit onderzoek blijkt dat ouderlijke stress samenhang vertoont met autoritair en negatief opvoedingsgedrag, zoals straffen van kinderen (Chan, 2010; Östberg & Hagekull, 2000). Negatief opvoedingsgedrag is een belangrijke determinant van disfunctioneel

ouderschap (Belsky, 1984) en is niet bevorderlijk voor het creëren van een veilige, stabiele omgeving.

Mogelijk zijn wekelijkse bezoeken aan en het contact met de steunouder een beschermende factor voor kinderen van ouders die kwetsbaar zijn. Uit onderzoek van Garmezy (1985) blijkt dat externe ondersteuning van personen en instanties buiten de familie een beschermende factor kunnen zijn voor kwetsbare kinderen. Wanneer een kind steun vindt, aandacht krijgt en zich veilig voelt bij de steunouder, kan dit positief zijn voor zijn ontwikkeling en weerstand (Garmezy, 1991). Kinderen doen bij de steunouder mogelijk een verrijkende en veilige ervaring op wat een beschermende factor kan zijn voor kinderen die thuis blootstaan aan stress en negatieve omgevingsinvloeden (Chamberland, Lacharité, Clément & Lessard, 2015; Mistry, Lowe, Benner & Chien, 2008).

Samenvatting literatuur doel 2: Het vergroten van de draagkracht van het kind

Kenmerkend voor een veilige en stabiele omgeving is de aanwezigheid van (emotionele) veiligheid, ondersteuning, een stimulerende omgeving, toezicht en structuur. Wanneer deze omgevingscondities geboden worden, wordt de kans op een gezonde ontwikkeling van het kind verhoogd. Ouders die verkeren in kwetsbare situaties zijn vanwege ouderlijke stress niet of in mindere mate in staat deze omgevingscondities te bieden. Bezoeken aan een steunouder waar kinderen naar verwachting verkeren in een veilige, stabiele omgeving, is mogelijk verrijkend en kan de draagkracht van het kind vergroten.

Huidig onderzoek

Om in kaart te brengen of Steunouder daadwerkelijk haar interventiedoelen behaald, wordt in dit onderzoek een eerste effect indicatie gegeven van Steunouder. Op basis van de literatuur wordt verwacht dat vraagouders zich ontlast en gesteund voelen doordat de steunouder steun biedt door het kind een of twee dagdelen per week op te vangen. Vermoedelijk zorgt deze steun voor het vergroten van de draagkracht van vraagouders. Daarnaast wordt verwacht dat de draagkracht van het kind vergroot doordat hij elke week een of twee dagdelen opgevangen wordt in een veilige en stabiele omgeving.

Methode

Om de deelvragen te beantwoorden, zijn semigestructureerde interviews afgenomen bij vraag- en steunouders en is een focusgroep met steunouders gehouden. De interviews zijn

afgenomen bij acht steunouders en zes vraagouders. Onder deze vraag- en steunouders waren vijf matches, dat wil zeggen vijf steunouders en hun vraagouders. De interviews zijn individueel afgenomen om vraag- en steunouders de mogelijkheid te geven hun eigen perspectief weer te geven zonder wederzijdse beïnvloeding. Het streven was om meerdere matches te interviewen. Echter, het niet spreken van de Nederlandse taal of drukte weerhielden vraagouders van deelname aan het onderzoek. De vraag- en steunouders waren afkomstig uit drie gemeentes. De gemeenten starten respectievelijk in september 2014, maart 2015 en juni 2015. De steunouder coördinatoren van deze gemeentes hebben de gekoppelde vraag- en steunouders, benaderd en gevraagd of zij open stonden voor een interview. Wanneer zij instemde, is de naam en het telefoonnummer door de steunouder coördinatoren aan de onderzoeker gegeven. De onderzoeker heeft de vraag- en steunouders benaderd en het interview ingepland.

Onderwerpen semigestructureerde interviews

De vragen die zijn gesteld zijn, waren voor vraag- en steunouders hetzelfde en gingen in op onderwerpen die gerelateerd waren aan de doelen van Steunouder. Om te kunnen inschatten of Steunouder haar eerste doel – het vergroten van de draagkracht van vraagouders – heeft behaald, is gezocht naar een antwoord op deelvraag 1. Om deelvraag 1 – welke vormen van steun bieden steunouders aan vraagouders en wat betekent dit voor de draagkracht van vraagouders? – te beantwoorden, is allereerst ingegaan op de onderlinge band tussen vraag- en steunouders. De onderlinge band is uitgevraagd om in te schatten of verbondenheid tussen vraag- en steunouders mogelijk positieve samenhang vertoont met de draagkracht van vraagouders. Daarbinnen is uitgevraagd welke mate van contact vraag- en steunouders hadden. Ten tweede is ingegaan op welke vormen van steun, praktisch emotioneel of adviserend, de steunouder bood en de vraagouder ontving. Hierbij werden drie korte situatieschetsen aan de informanten voorgelegd. Ten derde is het semigestructureerde interview ingegaan op de meerwaarde van Steunouder voor vraag- en steunouders. De meerwaarde van Steunouder is in kaart gebracht om zodoende vast te stellen of de draagkracht van vraagouders mogelijk is toegenomen.

Om een inschatting te maken of Steunouder haar tweede doel – het vergroten van de draagkracht van het kind – heeft behaald, is geprobeerd antwoord te geven op deelvragen twee en drie. Om deelvraag twee te beantwoorden - in hoeverre bieden steunouders een veilige, stabiele omgeving aan het kind? - werden op basis van de vijf omgevingscondities van Bradley en Caldwell (1995), namelijk (emotionele) veiligheid, een stimulerende

omgeving, ondersteuning, structuur en toezicht, vragen gesteld aan vraag- en steunouders. Zo is, om een inschatting te maken van de omgevingsconditie (emotionele)veiligheid, gevraagd hoe de band tussen kind en steunouder is en hoe het kind de bezoeken ervaart. Om deelvraag drie te beantwoorden – in hoeverre vergroot Steunouder de draagkracht van het kind? - is ingegaan op welke meerwaarde Steunouder heeft voor het kind om zodoende in te schatten of de draagkracht van het kind mogelijk is toegenomen door Steunouder. Omdat in dit onderzoek geen meetinstrument is gebruikt om de draagkracht van vraagouders en kinderen te meten, kan enkel gesproken worden over *factoren* van Steunouder die *mogelijk* de draagkracht van vraagouders vergroten. De interviewvragen voor vraag- en steunouders zijn opgenomen in bijlage 1 en 2.

Focusgroep

Naast semigestructureerde interviews is een focusgroep gehouden met zeven steunouders uit de gemeente waar Steunouder het langst geïmplementeerd is. Twee steunouders uit deze groep waren ook individueel geïnterviewd. Voordat de focusgroep plaatsvond, zijn op één na alle interviews geanalyseerd. Op basis van deze analyse is gekeken waar aanvullende informatie nodig was. In totaal zijn vijf vragen gesteld. De antwoorden gaven aanvullende informatie op deelvragen 1 en 3. Allereerst is ingegaan op de vraag of steunouders naast praktische steun ook emotionele- en adviserende steun kunnen en willen bieden. Ten tweede is besproken welk contact de steunouder idealiter heeft met hun vraagouder. Ten derde is met de steunouders besproken in hoeverre zij aansluiten bij (ontwikkelings)behoefte van het kind. Ten vierde is de vraag gesteld welke eigenschappen passend en/of een vereiste zijn om steunouder te worden. Ten slotte is gekeken naar de meerwaarde van Steunouder voor vraagouder en kind. In bijlage 3 is de opzet van de focusgroep opgenomen.

Achtergrondinformatie informanten

Tabel 3 geeft de belangrijkste achtergrondkenmerken van de vraagouders weer. Vanwege privacy redenen wordt het land van herkomst van allochtone vraagouders niet genoemd. Twee van de drie allochtone vraagouders hadden een niet-Westerse afkomst. Alle vraagouders waren moeders.

Diverse omstandigheden zorgden ervoor dat vraagouders kwetsbaar waren. Een vraagouder was een alleenstaande, gevluchte moeder van twee kinderen waarvan één kind een ontwikkelingsachterstand heeft. Een andere vraagouder was overbelast vanwege een

dwangmatig kind. Weer een andere vraagouder had een kind met een beperkt verstandelijk vermogen dat veel aandacht opeist van haar. De vraagouders hadden gemeen dat het kind

Tabel 3

Achtergrondinformatie vraagouders

	Leeftijd	Opleiding	Aantal kinderen	Burgerlijke staat	Nationaliteit
Vraagouder 1	51	HBO	3	Gehuwd	Allochtoon
Vraagouder 2	26	Geen	2	Ongehuwd	Allochtoon
Vraagouder 3	40	Geen	2	Ongehuwd	Allochtoon
Vraagouder 4	43	MBO	2	Gehuwd	Autochtoon
Vraagouder 5	38	HBO	2	Gehuwd	Autochtoon
Vraagouder 6	41	MBO	2	Gehuwd	Autochtoon

en/of zichzelf door omstandigheden kwetsbaar waren, waardoor tijdelijke ontlasting van de zorg voor het kind wenselijk was. De leeftijd van de kinderen van vraagouders lag tussen de 1,5 en 10 jaar. Eén kind was ouder, maar had een verstandelijk vermogen van drie jaar.

Naast vraagouders zijn ook steunouders geïnterviewd van wie de achtergrondgegevens zijn weergegeven in tabel 4. De leeftijd van de kinderen van de steunouders varieerde. Drie steunouders hadden geen kinderen of kinderen die niet meer thuis woonden. Drie van de acht steunouders hadden kinderen die ouder waren dan 16 jaar en thuis woonden. Tenslotte waren er twee steunouders die kinderen onder de tien jaar hadden.

Tabel 4

Achtergrondinformatie steunouders

	Leeftijd	Opleiding	Aantal kinderen	Burgerlijke staat	Nationaliteit
Steunouder 1	51	HBO	2	Gehuwd	Autochtoon
Steunouder 2	50	HBO	1	Gehuwd	Autochtoon
Steunouder 3	46	HBO	4	Gehuwd	Autochtoon
Steunouder 4	45	WO	1	Gehuwd	Autochtoon
Steunouder 5	40	HBO	1	Gehuwd	Autochtoon
Steunouder 6	62	MBO	1	Ongehuwd	Autochtoon
Steunouder 7	64	HBO	Geen	Ongehuwd	Autochtoon
Steunouder 8	62	HBO	3	Gehuwd	Autochtoon

Dataverwerking en analyse

Na het afnemen van de interviews en de focusgroep zijn de data systematisch geanalyseerd volgens de methode van Baarda, De Goede en Teunissen (2009). De interviews duurden gemiddeld 30 minuten en de focusgroep duurde 45 minuten. In overleg met de informanten zijn zowel alle interviews als de focusgroep opgenomen en uitgetypt in transcript verbatim. De transcripten zijn opgestuurd naar de informanten zodat zij aanpassingen konden doorgeven. De relevante informatie uit de transcripten is geselecteerd en gelabeld. Vervolgens zijn de labels geordend en gereduceerd tot kernlabels. Aan de hand van deze kernlabels is antwoord gegeven op de hoofd- en deelvragen. De resultaten zijn naast de interventiedoelen van Steunouder gelegd om vast te stellen of de interventiedoelen zijn behaald. Er was sprake van het behalen van de interventiedoelen wanneer ten eerste uit de antwoorden van vraag- en steunouders verschillende factoren naar voren kwamen waaruit bleek dat de draagkracht van vraagouders en kinderen mogelijk is vergroot. Ten tweede waren de interventiedoelen behaald wanneer de steunouder het kind een veilige, stabiele omgeving boden. Dit werd afgemeten aan in hoeverre steunouders de reeds genoemde omgevingscondities van Bradley en Caldwell (1995) boden.

Betrouwbaarheid

Het interviewen van vijf matches heeft een meerwaarde gehad voor de betrouwbaarheid. Omdat de interviewvragen voor vraag- en steunouders hetzelfde waren, zijn de antwoorden van deze vijf vraagouders en vijf steunouder met elkaar vergeleken en zijn verschillen en overeenkomsten geanalyseerd. Hierdoor ontstond een betrouwbaar beeld van de geboden en ontvangen steun en van de meerwaarde voor kind en vraagouder. De betrouwbaarheid van het onderzoek is ook vergroot door de keuze voor semigestructureerde interviews boven het afnemen van vragenlijsten. Door het afnemen van semigestructureerde interviews kon worden waargenomen wat op dat moment door vraagouders en steunouders belangrijk gevonden werd (Baarda en de Goede, 2009). Wanneer een onderwerp vaak terugkwam in interviews, werd dit onderwerp blijkbaar belangrijk gevonden en besteedde de onderzoeker daar aandacht aan. Op deze wijze is geprobeerd de verzamelde gegevens en de werkelijkheid zoveel mogelijk overeen te laten komen.

De betrouwbaarheid van het onderzoek is mogelijk in het geding gekomen door sociaal wenselijke antwoorden of het niet willen bespreken van onaangename ervaringen met vraag- of steunouders. Om dit in te perken is vooraf de tijd genomen om met de informanten kennis te maken. Tevens zijn de interviews afgenomen op een plek waar de informant zich

thuis voelde; op twee na zijn de interviews bij de informant thuis afgenomen. De overige twee informanten zijn geïnterviewd in het wijkcentrum van de gemeente waar zij woonden. Bij elk interview is nadrukkelijk benoemd dat de anonimiteit wordt gewaarborgd door vooraf aan te geven dat gemeente, naam, etnische achtergrond en opleiding niet wordt genoemd.

Resultaten

In de resultatensectie wordt antwoord gegeven op de drie deelvragen. Allereerst komt in de resultatensectie aan de orde welke vormen van steun steunouder bieden en vraagouders ontvangen en wat dit betekent voor de draagkracht van vraagouders (deelvraag 1 – doel 1). Vervolgens gaat de resultatensectie in op de vraag in hoeverre steunouders een veilige en stabiele omgeving bieden aan het kind (deelvraag 2 – doel 2). Ten slotte wordt beschreven in hoeverre Steunouder de draagkracht van het kind vergroot (deelvraag 3 – doel 2).

Doel 1: Draagkracht van vraagouders vergroten door Steunouder

Ter beantwoording van deelvraag 1 – welke vormen van steun bieden steunouders aan vraagouders en wat betekent dit voor de draagkracht van vraagouders? – wordt allereerst de onderlinge band en de mate van contact tussen vraag- en steunouders beschreven. Ten tweede wordt ingegaan op welke vormen van steun steunouders bieden en vraagouders ontvangen. Ten derde wordt beschreven welke meerwaarde Steunouder heeft voor vraagouders om zodoende een inschatting te kunnen maken of de draagkracht van vraagouders vergroot. Ten vierde wordt ingegaan op een match die door een vraagouder vroegtijdig is gestopt. Ten slotte worden eigenschappen beschreven die volgens de informanten van belang zijn voor een steunouder.

De band en de mate van contact tussen vraag- en steunouders

In de interviews komt naar voren dat de mate van contact tussen vraag- en steunouders en de onderlinge band die zij ervaren verschillen. Op basis van de antwoorden van de informanten, zijn drie groepen te onderscheiden. Bij de eerste groep, bestaande uit één vraagouder-steunouder match en één steunouder, is sprake van frequente, intensieve contactmomenten en een hechte onderlinge band. Opvallend is dat deze vraagouder en steunouders afkomstig zijn uit één gemeente. De steunouders geven aan dat de contactmomenten frequent intensief zijn doordat zij activiteiten met het kind ondernemen bij de vraagouder thuis in plaats van het kind mee naar hun huis te nemen. Destijds is hiervoor gekozen, omdat dit naar verwachting beter

aansluit bij de behoeften van inwoners van deze gemeente. De steunouders en vraagouder (N= 3) uit de betreffende gemeente beschrijven de band als open en vriendschappelijk: *“Het is net alsof ik naar een goede vriendin ga. Zo is dat inmiddels gegroeid”*, vertelt een steunouder.

Kenmerkend voor de tweede groep is het bewust plannen van contactmomenten en het investeren in de onderlinge relatie. De tweede groep bestaat eveneens uit één vraagouder-steunouder match en één steunouder. Zij geven expliciet aan waarde te hechten aan intensieve contactmomenten. De vraagouder zegt hierover: *“Ik vind het contact met mijn steunouder belangrijk. Ik bedoel, ze brengt toch een paar uur door met mijn kind.”* Samen met haar steunouder drinkt zij elke week een kop thee. Zij en haar steunouder ervaren een gelijkwaardige, open band waarbinnen ruimte is om gesprekken te voeren over het kind, maar ook over andere zaken zoals werk en vakantie. Eén steunouder, bij wie de match nog in de opstartfase zit, geeft aan maandelijks met moeder af te willen spreken om te bespreken hoe de bezoeken verlopen. Zij ziet dit als voorwaarde om de match met het kind te laten slagen. Vanwege de gedragsproblemen die het kind heeft, benoemt deze steunouder dat zij ten behoeve van zijn structuur en veiligheid contact met haar vraagouder belangrijk vindt. Door het contact kan zij met haar vraagouder overleggen over regels om zodoende één lijn te trekken.

Bij de derde groep is sprake van korte contactmomenten en beschrijven de vraag- en steunouders de band als afstandelijk of zakelijk. Dit is de groep bestaande uit drie vraagouder-steunouder matches. Deze vraag- en steunouders geven aan dat zij voor het bezoek eventuele bijzonderheden en praktische zaken rondom het kind, zoals wat het kind moet eten, uitwisselen. Ook na het bezoek vindt een kort contactmoment plaats, waarin zij bespreken hoe het bezoek is verlopen. Zowel de steunouders als de vraagouders benadrukken dat de gesprekken hoofdzakelijk gaan over het kind. De drie vraagouder-steunouder typeren de band als afstandelijk of zakelijk. Een steunouder vertelt hierover: *“Er is wel een klik, er is wel een relatie tussen ons, maar het is een zakelijke relatie waarin het nodige over het kind wordt gedeeld, daar heb ik zelf de voorkeur ook voor”*.

Ten slotte geeft één steunouder aan dat zij en haar vraagouder minimaal contact hebben. Deze steunouder valt niet binnen een van de drie groepen. Over het contact met haar vraagouder vertelt ze: *“Ik heb weinig contact met de vraagouder, ik zie haar alleen als ik het meisje naar huis breng (...) het is een kwestie van nog geen 2,5 minuut”*. De steunouder benoemt dat haar vraagouder niet open staat voor verder contact en geeft aan dat zij met haar vraagouder geen band ervaart.

Naar aanleiding van het verschil in mate van contact is in de focusgroep besproken welke mate van contact de steunouder idealiter met de vraagouder heeft. De steunouders uit de focusgroep prefereren wekelijkse contactmomenten. De kanttekening die hierbij gemaakt wordt, is dat het gaat om contact ten behoeve van het kind en dus bij voorkeur niet ingaat op problematiek van vraagouders. De steunouders uit de focusgroep geven aan dat hun primaire focus bij het kind ligt waarbij (achtergrond)informatie over het kind van de vraagouders nodig is om aan te kunnen sluiten bij de behoefte en omstandigheden van het kind.

Praktische, emotionele en adviserende steun

In Tabel 5 is weergegeven welke steun vraagouders ontvangen en steunouders bieden. De eerste vijf steunouders en de eerste vijf vraagouders zijn gematcht aan elkaar. De steunouder van vraagouder 6 en de vraagouders van steunouders 6-8 zijn niet geïnterviewd.

Tabel 5

Steun die vraagouders ontvangen en steunouders bieden

		Emotionele steun	Praktische steun	Adviserende steun
Matches	<i>Steunouder 1</i>	X	X	X
	Vraagouder 1	X	X	X
	<i>Steunouder 2</i>	x	X	
	Vraagouder 2	x	X	
	<i>Steunouder 3</i>		X	
	Vraagouder 3		X	
	<i>Steunouder 4</i>		X	
	Vraagouder 4		X	
	<i>Steunouder 5</i>		X	
	Vraagouder 5		X	
Individueel	Vraagouder 6		X	
	Steunouder 6	X	X	X
	Steunouder 7		X	
	Steunouder 8		X	

Praktische steun

Zoals in tabel 5 is weergegeven, geven alle vraag- en steunouders aan praktische steun te ontvangen/bieden. Twee steunouders bieden praktische hulp door langs te gaan bij de vraagouder thuis en daar activiteiten met het kind te ondernemen. De overige zes steunouders bieden het kind bij hen thuis opvang.

Emotionele steun

In tegenstelling tot praktische steun geven slechts één vraagouder-steunouder match plus twee steunouders aan emotionele steun te bieden/ontvangen. Twee van de drie steunouders ondernemen bij de vraagouder thuis activiteiten met het kind. Beide steunouders geven aan dat hun vraagouder een zeer beperkt netwerk heeft. De emotionele steun lijkt vooral te bestaan uit het bieden van een luisterend oor. De vraagouder die gematcht die emotionele steun ontvangt, benoemt dat zij de emotionele steun waardeert: *‘Soms wil ik iemand met wie ik kan praten. Ik vind het dan heel gezellig als R. komt’*. Voor deze vraagouder lijkt haar steunouder meer dan iemand die haar ontlast door activiteiten te ondernemen met het kind.

Ook één steunouder die het kind thuis opvangt geeft aan emotionele steun te bieden, hetzij in beperkte mate. De steunouder vertelt hierover: *‘Soms wordt mijn vraagouder even gek van haar kind. Ze vindt het dan fijn om daar even over te spuien’*.

Adviserende steun

De twee steunouders die bij de vraagouder thuis activiteiten ondernemen met het kind, geven aan dat zij naast emotionele steun ook adviserende steun bieden. Deze steunouders geven bijvoorbeeld het advies om consequent te zijn, boekjes te lezen met het kind of om taallessen te gaan volgen: *‘Ik zei op een gegeven moment: is het niks voor jou om Nederlandse taallessen te gaan volgen? Dat is goed voor je taal en er zijn daar vrouwen met wie je kunt kennismaken’*. Naast dat de steunouders advies geven, vragen de vraagouders ook advies aan hen. Vragen over post of een vraag over wat vrouwen in Nederland doen als ze geen kinderen meer willen, zijn daar voorbeelden van.

Ondanks dat bovenstaande resultaten vermelden dat emotionele en adviserende steun met name wordt geboden door steunouders die bij de vraagouder thuis activiteiten ondernemen met het kind, blijkt uit de focusgroep dat de steunouders die het kind in hun eigen huis opvangen wel bereid zijn deze vormen van steun te bieden. Zes van de zeven steunouders geven aan naast praktische steun ook emotionele en adviserende steun te willen bieden wanneer hun vraagouder daar behoefte aan heeft. Echter, de meerderheid van de

vraagouders heeft hier geen behoefte aan volgens de steunouders. De steunouders geven aan dat hun vraagouders emotionele en adviserende steun reeds ontvangen vanuit hun (professionele) netwerk. De vijf vraagouders die geen emotionele en adviserende steun ontvangen van hun steunouder bevestigen dat zij hier inderdaad andere (professionele) netwerkleiden voor hebben. Deze vraagouders geven aan dat zij zich juist bij Steunouder hebben aangemeld voor het ontvangen van praktische steun.

Meerwaarde voor vraagouders

Vraagouders noemen verschillende meerwaarden op van het ontvangen van praktische, emotionele en/of adviserende steun. De belangrijkste meerwaarden van praktische steun die vraagouders noemen, zijn rust en tijd voor zichzelf. Doordat de steunouder het kind opvangt en daarvoor zorgdraagt, hebben vraagouders een middag vrij. Dit ervaren de vraagouders als uitermate waardevol. Een alleenstaande vraagouder zegt hierover: *“Ik moet veel werken, en ik ben dan vaak moe. (...) Als mijn steunouder komt is het fijn dat zij even met mijn dochter naar buiten kan”*. Een andere vraagouder heeft een kind met gedragsproblematiek die veel een op een aandacht vraagt en nodig heeft. Door de komst van de steunouder kan zij ontspannende activiteiten ondernemen en wordt zij ontlast van de zorg voor haar kind. Naast de tijd die vraagouders voor zichzelf hebben, geven twee vraagouders aan dat zij door de praktische steun ook tijd hebben om aandacht te schenken aan andere kinderen. Eén vraagouder die emotionele steun ontvangt, ziet het als grootste meerwaarde dat zij haar verhaal kwijt kan aan de steunouder.

Meerwaarde voor vraagouder volgens steunouder

Ook aan de steunouders is gevraagd welke meerwaarde zij zien van de geboden steun voor hun vraagouders. Een steunouder geeft aan dat zij daar geen inschatting van kan maken. Zij heeft weinig contact met haar vraagouder en vraagt zich af *of* haar vraagouder gebaat is bij Steunouder. Ze vertelt hierover: *“Als ik het zo tussen de regels door begrijp, zit het meisje ook op school. De vraagouder heeft dus alle dagen al vrij. Ik denk dat het energie op doen op woensdagmiddag niet zo nodig is. Dus ik denk dat ik mijn vraagouder eigenlijk niet zoveel bied”*. De overige steunouders geven aan wel degelijk meerwaarden van Steunouder te zien voor hun vraagouder. De belangrijkste meerwaarden die steunouders noemen, komt overeen met de door vraagouders genoemde meerwaarden, namelijk dat de vraagouder door de praktische steun tijd voor zichzelf en een moment rust heeft. Een steunouder zegt hierover: *“Ik kom daar in huis en als mijn vraagouder moe is, ligt ze op de bank (...) de vraagouder*

heeft bij mijn komst zoiets van: *Ah, R. is er en hup dan valt ze in slaap*". De tweede meerwaarde die de steunouders noemen is tevens genoemd door de vraagouders, namelijk dat vraagouders meer tijd hebben om aandacht te schenken aan andere kinderen.

Een derde meerwaarde van Steunouder die een steunouder noemt, is een betere beheersing van de Nederlandse taal van haar vraagouder. Haar vraagouder heeft een niet-Westerse achtergrond en beheerst in beperkte mate de Nederlandse taal. Door het voeren van gesprekken, neemt haar woordenschat van de Nederlandse taal volgens de steunouder toe. Tot slot zagen twee steunouders, die zorg dragen voor het kind bij de vraagouder thuis, het geven van emotionele steun door het bieden van een luisterend oor en het 'er zijn' voor de vraagouder als meerwaarde. De steunouders uit de focusgroep bevestigen de genoemde meerwaarde voor hun vraagouders en hebben geen aanvullingen.

Niet geslaagde match

Uit de interviews blijkt dat Steunouder niet voor alle vraagouders een meerwaarde heeft. Een vraagouder ervoer de komst van haar steunouder als belastend. Deze vraagouder heeft twee steunouders gehad. Haar ervaring met de eerste steunouder was positief: *"Het klikte echt goed met mijn zoon en haar, dat gaf mij echt rust"*. Deze steunouder stopte echter na één bezoek omdat haar steunouderschap niet meer te combineren was met haar studie. De steunouder die daarop volgde was in de ogen van de vraagouder kwetsbaar en afwachtend. Nadat deze steunouder vier keer langs is geweest, heeft de vraagouder het traject bij Steunouder stopgezet: *"Op een gegeven moment kostte het zoveel energie, ook voor mijn kind. (...). Het werd voor mij eerder een belasting dan een ontlasting."*

Eigenschappen geschikte steunouder

Naar aanleiding van het interview met de vraagouder die vroegtijdig is gestopt, is met deze vraagouder en de focusgroep besproken welke eigenschappen voor een steunouder van belang zijn. Allereerst noemen de steunouders en vraagouder dat de steunouder moet aanvoelen wat nodig is in het gezin. De steunouders en vraagouder geven aan dat een vraagouder vanwege de kwetsbare omstandigheden niet of ten dele in staat is de steunouder aan te sturen. Daarom is het volgens hen van belang dat de steunouder initiatiefrijk is en zich niet afwachtend opstelt. Ten tweede wordt aangegeven dat de steunouder zich moet realiseren dat zij niks komt halen, maar iets moet bieden aan het vraaggezin. Ten derde zien de steunouders het belang in van een steunouder die respect toont voor eventuele (culturele) verschillen. Zij geven aan dat een respectvolle houding de kans op een geslaagde match vergroot. Ten slotte

benoemen de steunouders dat een steunouder geduld moet hebben om een vertrouwensrelatie op te bouwen met de vraagouder en het kind.

Doel 2: Draagkracht vergroten van het kind door een veilige, stabiele omgeving

Om in te schatten in hoeverre Steunouder doel 2 behaald, wordt antwoord gegeven op deelvragen 2 en 3. De resultaten ter beantwoording van deelvraag 2 - In hoeverre bieden steunouders een veilige en stabiele omgeving aan het kind? - worden beschreven aan de hand van de omgevingscondities van Bradley en Caldwell (1995). Ter beantwoording van deelvraag 3 – in hoeverre vergroot Steunouder de draagkracht van het kind? – wordt ingegaan op de meerwaarde van Steunouder voor kinderen volgens vraag- en steunouders.

Deelvraag 2: Veilige en stabiele omgeving geboden door steunouders

Emotionele veiligheid

Op basis van de antwoorden op de vragen hoe de band tussen het kind en de steunouder is en hoe het kind de bezoeken aan of van de steunouder vindt, zijn twee groepen te onderscheiden. De eerste groep, bestaande uit twee vraagouder-steunouder matches en één steunouder, geeft aan dat er sprake is van een hechte band. Een vraagouder vertelt hierover: *“Die twee zijn echt gek op elkaar”*. Opvallend is dat dit de vraag- en steunouders (N= 5) zijn die onderling veel contact hebben. Het betreft de twee steunouders en vraagouder die thuis op bezoek gaan/ontvangen en de steunouder-vraagouder match dat wekelijks na het bezoek theedrinkt.

Bij de tweede groep, bestaande twee vraagouder-steunouder matches en twee steunouders, is sprake van een redelijk goede band tussen het kind en de steunouder met daarbij de kanttekening dat het kind nog afstand houdt tot de steunouder. Een steunouder vertelt: *“Ik merk vanuit het kind wel een bepaalde afstandelijkheid.”* De twee vraagouders bevestigen dat hun kind zich ten op zichte van de steunouder afstandelijk opstelt. Wel zien zij dat in vergelijking met de eerste bezoeken de afstandelijkheid vanuit het kind minder is geworden. De vraagouders verwachten dat de afstandelijkheid zal afnemen naarmate de steunouder en het kind elkaar vaker zien.

Naast de twee groepen, zijn er twee steunouders die de band met het kind lastig kunnen inschatten. Eén steunouder geeft aan dat dit lastig is vanwege de jonge leeftijd van het kind. Wel maakt zij uit zijn non-verbale communicatie op dat hij zich veilig voelt bij haar: *“Als het kind hier komt zie ik een grijns op zijn gezicht, dat is wel herkenning”*. Haar vraagouder geeft aan dat zij voelt dat haar kind graag naar de steunouder toe gaat. De andere

steunouder geeft aan dat zij geen antwoord kan geven op de vraag hoe de band is en hoe het kind de bezoeken ervaart, omdat het kind slechts een aantal keer bij haar is geweest.

Ondanks dat enkele steunouders voelen dat het kind afstand houdt, geven op één na alle steunouders aan dat het kind met plezier naar hen toe gaat. Als toelichting op hun antwoord benoemen zij dat de kinderen vragen of ze langer mogen blijven en vaker mogen komen. Tevens benoemen de steunouders dat de kinderen enthousiast reageren als zij worden opgehaald. Een steunouder vertelt hierover: *“Ik haal hem op en dan heeft hij een smile van oor tot oor”*. De vraagouders bevestigen dat hun kind met plezier naar de steunouder toe gaat. Twee van de zes vraagouders plaatsen hierbij de kanttekening dat hun kind op sommige momenten moeite heeft om naar de steunouder toe te gaan. Op de vraag waar ze dit aan merken antwoordt een vraagouder: *“Als hij wordt opgehaald rent hij soms hard weg en gaat hij gillen”*. Het betreft de kinderen die zich afstandelijk opstellen naar de steunouder. Zodra de kinderen van deze twee vraagouders bij de steunouder zijn, lijken ook zij te genieten van de bezoeken. Eén steunouder geeft aan dat zij geen duidelijke signalen ziet of het kind graag komt en daarom geen inschatting kan maken hoe het kind de bezoeken vindt. Het betreft de steunouder die minimaal contact heeft met haar vraagouder.

Ondersteuning en stimulerende omgeving

Wat betreft de omgevingscondities *ondersteuning* en *stimulerende omgeving*, geeft de helft van de steunouders aan dat zij het kind actief ondersteunen door hen een stimulerende omgeving te bieden. In de interviews geven de steunouders (N= 4) aan dat zij de behoeften van het kind signaleren en daarbij proberen aan te sluiten. Een aantal kinderen heeft dit volgens steunouders in mindere mate nodig vanwege een redelijke stabiele thuissituatie. Andere steunouders geven aan dat deze ondersteuning bij het kind juist van belang is, omdat de eigen ouder tijdelijk deze ondersteuning niet of in mindere mate kan bieden. Een steunouder zegt hierover: *“Hij heeft behoefte aan extra ondersteuning, omdat het bij zijn moeder zo hoog zit dat zij zelf de ondersteuning niet kan geven. Om het kind uit te dagen heeft hij het nodig om hier te zijn”*. De stimulerende omgeving lijken steunouders te bieden door activiteiten te ondernemen waar de ontwikkeling van het kind bij gebaat is, zoals het voeren van gesprekjes en het voorlezen van boekjes. Tevens sluiten steunouders aan bij de behoefte van kinderen door het kind expliciete aandacht te geven. Iets wat sommige kinderen thuis in mindere mate krijgen vanwege kwetsbare omstandigheden waarin hun ouders leven.

Toezicht en structuur

In de interviews en focusgroep is niet direct ingegaan op de omgevingscondities *toezicht* en *structuur*. Zoals in het theoretisch kader beschreven staat, worden toezicht en structuur geboden wanneer de omgeving van het kind zo georganiseerd en gestructureerd wordt dat het kind (emotionele) veiligheid, ondersteuning en stimulering ontvangt. De zojuist beschreven resultaten laten zien dat steunouders daar gericht op zijn. Of steunouders daarmee ook toezicht en structuur bieden kan niet worden ingeschat. Voor vraagouders, wiens kind bij de steunouder thuis opgevangen wordt, was het niet mogelijk om aan te geven in welke mate steunouders toezicht en structuur biedt.

Deelvraag 3: Meerwaarde van Steunouder voor kind

Volgens vraag- en steunouders zijn meerwaarden voor het kind allereerst het ontvangen van aandacht, ten tweede het beleven van een plezierige, ontspannen dagdeel en ten derde het wekelijks verkeren in een omgeving waarin het kind wordt uitgedaagd. De meerderheid van de vraag- en steunouders geeft allereerst aan dat het ontvangen van aandacht voor het kind een meerwaarde heeft. Vanwege kwetsbare omstandigheden waar ouders van het kind in verkeren, zijn zij ten dele in staat het kind de aandacht te schenken die hij nodig heeft. Tijdens de wekelijkse bezoeken ondernemen steunouders diverse activiteiten, zoals tekenen, verstopperijtje spelen, fietsen en een bezoek aan het bos, waarbij het kind expliciet aandacht ontvangt en daarvan lijkt te genieten. Een tweede meerwaarde die vraag- en steunouders noemen, is een plezierige, ontspannen middag voor het kind. Deze meerwaarde wordt genoemd door vraag- en steunouders waarvan het kind om welke reden dan ook rekening moet houden met zijn ouders. Een steunouder vertelt daarover: *“Ik denk dat het meest belangrijke is dat het kind even geen rekening hoeft te houden met zijn vader die chronisch ziek is. Het is vaak dat hij te horen krijgt: papa slaapt, rustig aan doen”*. De vraagouder van deze steunouder geeft aan dat tijdens het bezoek aan de steunouder haar kind echt kind kan zijn.

Naast het geven van aandacht en een plezierige middag zien vier steunouders en drie vraagouders het als meerwaarde dat het kind zich tijdelijk in een andere omgeving begeeft. Een steunouder vertelt: *“Mama is de enige in haar leven, dus ik denk dat het gewoon erg goed is dat ze bij mij is”*. Een andere steunouder geeft aan dat het kind van haar vraagouder enkel de omgeving van school en thuis ziet. Bij de steunouder wordt het kind uitgedaagd. Het kind speelt met ander speelgoed dan thuis en leert om gaan met andere gewoontes, structuren en regels.

Bovenstaande bevindingen zijn voorgelegd aan de steunouders in de focusgroep. Zij geven aan aandacht, plezier/ontspanning en uitdaging als meerwaarden te herkennen. Een steunouder vult hierop aan dat het kind van haar vraagouder door Steunouder de Nederlandse maatschappij beter leert kennen. Het kind komt thuis voornamelijk in aanraking met niet-Westerse mensen vanwege de niet-Westerse afkomst van zijn ouders. Door het bezoek aan de steunouder komt hij in aanraking met Nederlandse normen, waarden en gewoontes. De steunouder verwacht dat dit het integratieproces van het kind bevordert.

Discussie en conclusie

Doel van dit onderzoek was om een eerste indicatie van effect te geven van de interventie Steunouder. De interventie Steunouder zet zich in voor ouders en kinderen die verkeren in kwetsbare situaties. Twee interventiedoelen worden nagestreefd, namelijk (1) het vergroten van de draagkracht van vraagouders door de vraagouders een of twee dagdelen per week te ontlasten van de zorg voor hun kind en (2) het vergroten van de draagkracht van het kind door het kind een of twee dagdelen per week in een veilige, stabiele omgeving van een steunouder te laten zijn. Wanneer deze twee doelen behaald worden, verwacht Stichting Steunouder Nederland (SSON) dat vraagouders beter in staat zijn verantwoordelijkheid te dragen over de opvoeding. Tevens verwacht SSON dat het kind tot rust komt en verbreding krijgt van zijn wereld. Om in kaart te brengen of Steunouder haar interventiedoelen behaald, zijn individuele interviews afgenomen bij acht steunouders en zes vraagouders uit drie gemeentes waar Steunouder reeds geruime tijd actief is. Tevens is met zeven steunouders een focusgroep gehouden.

Achtereenvolgens wordt gekeken in hoeverre Steunouder haar interventiedoelen heeft bereikt door een samenvattend antwoord te formuleren op de drie deelvragen. Vervolgens wordt ingegaan op de betrouwbaarheid van het onderzoek. Ten slotte zullen op basis van de resultaten enkele aanbevelingen worden gedaan voor de interventie Steunouder.

Conclusie doel 1: Draagkracht van vraagouders vergroten door het bieden van steun

Deelvraag 1

Als antwoord op deelvraag 1 – welke vormen van steun bieden steunouders aan vraagouders en wat betekent dit voor de draagkracht van de vraagouders? – kan geconcludeerd worden dat steunouders voornamelijk praktische steun bieden aan vraagouders en in beperkte mate emotionele en adviserende steun. Kijkend naar het *Logic Model* (zie tabel 1) was te verwachten dat steunouders praktische steun bieden, omdat de activiteit van de steunouders,

het wekelijks opvang bieden aan het kind, ook praktisch van aard is. Naast praktische steun wordt in beperkte mate emotionele en adviserende steun geboden door met name steunouders die thuis bij vraagouders activiteiten ondernemen met het kind. Onder steunouders die het kind van de vraagouders mee naar huis nemen, was de bereidheid wel aanwezig om emotionele en adviserende steun te bieden. De meerderheid van de steunouders gaf aan af te gaan op de vraag en behoefte van vraagouders. Afhankelijk daarvan boden steunouders naast praktische steun ook emotionele en adviserende steun.

Het ontvangen van praktische, emotionele en/of adviserende steun, had voor vraagouders een meerwaarde en lijkt een bijdrage te leveren aan het vergroten van de draagkracht van vraagouders. Belangrijke meerwaarden van het ontvangen van praktische steun waren volgens vraagouders: rust, tijd voor zichzelf en tijd voor andere gezinsleden. De steunouders die de praktische steun boden, noemden dezelfde meerwaarden voor hun vraagouders. De vraagouders die naast praktische steun, ook emotionele steun en adviserende steun ontvingen, noemden als meerwaarde dat zij hun verhaal kwijt kunnen bij de steunouder. De steunouders van deze vraagouders zagen daar ook de meerwaarde van in, juist omdat hun vraagouders een beperkt netwerk hadden.

Conclusie doel 2: Draagkracht van kind vergroten door veilige en stabiele omgeving

Deelvraag 2

Als antwoord op deelvraag 2 - In hoeverre bieden steunouders een veilige, stabiele omgeving aan het kind? – kan geconcludeerd worden dat de meerderheid van de steunouders actief was om een veilige, stabiele omgeving te bieden aan het kind. De omgevingscondities van Bradley en Caldwell (1995), (emotionele) veiligheid, een stimulerende omgeving en ondersteuning, zijn uitgevraagd om antwoord te geven op deze vraag.

Zowel vraag- als steunouders gaven aan dat het kind met plezier naar de steunouder toeging. Hieruit kan voorzichtig geconcludeerd worden dat het kind zich (emotioneel) veilig voelde bij de steunouder. Een aantal kinderen stelde zich enigszins afstandelijk op richting de steunouder. Vraagouders gaven aan dat zij verwachten dat de afstandelijkheid afneemt en dat hun kind zich meer veilig voelt bij de steunouder naarmate de bezoeken aan of van de steunouder meer worden

Ook was ongeveer de helft van de steunouders gericht op het bieden van een ondersteunende en stimulerende omgeving. Uit de resultaten bleek dat deze steunouders de ontwikkelingsbehoefte van het kind actief signaleerde en daarbij passende activiteiten

bedachten om zodoende een stimulerende omgeving te creëren voor (de ontwikkeling van) het kind.

Voor kinderen van vraagouders kan een ondersteunende, veilige en stabiele omgeving een waardevolle aanvulling zijn op de soms geringe ondersteuning en stimulering die zij in hun kwetsbare gezinssituatie geboden krijgen (Mistry, Lowe, Benner & Chien, 2008; Östberg & Hagekull, 2000). Uit de literatuur bleek dat juist voor deze kinderen externe ondersteuning van belang is, omdat zij een verhoogd risico lopen op ontwikkelingsproblemen (Garnezy, 1991). Mogelijk is Steunouder een beschermende factor voor kinderen uit kwetsbare gezinssituatie en wordt door Steunouder de kans op het ontstaan van ontwikkelingsproblematiek bij deze kinderen verminderd.

Deelvraag 3

Ter beantwoording van deelvraag drie – in hoeverre vergroot Steunouder de draagkracht van het kind? - kan worden geconcludeerd dat Steunouder voor kinderen een meerwaarde heeft en een bijdrage lijkt te leveren aan het vergroten van hun draagkracht. Uit het antwoord op deelvraag 2 blijkt dat kinderen zich wekelijks begeven in een veilige, stabiele omgeving waar steunouders het kind stimuleerden en ondersteunden. Dit zijn mogelijk een factoren welke hun draagkracht vergroot. Daarnaast noemden vraag- en steunouders diverse meerwaarden van Steunouder voor het kind, zoals het ontvangen van aandacht, het beleven van een plezierige, ontspannen middag en het zijn in een andere omgeving. Het zijn in een andere omgeving zagen vraag- en steunouders als meerwaarde, omdat een aantal kinderen zich enkel begaf in de thuis- en schoolomgeving. Doordat het kind in de omgeving van de steunouder verkeerde, leerde hij om te gaan met andere regels en structuren.

Betrouwbaarheid

Bij interpretatie van bovengenoemde onderzoeksbevindingen dient rekening gehouden te worden met de betrouwbaarheid van de informatie. Allereerst moet worden opgemerkt dat het onderzoek heeft plaatsgevonden in de opstartfase van Steunouder waardoor vraagouders, steunouders en kinderen relatief kort waren gematcht. De kans is aanwezig dat wanneer het onderzoek over een half jaar opnieuw wordt uitgevoerd, andere resultaten gevonden worden. Ten tweede zijn relatief weinig vraagouders geïnterviewd en daarom kan dit onderzoek niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar de gehele groep vraagouders. Vanwege het lage aantal vraagouders, is een focusgroep gehouden en is tijdens de interviews met de steunouders uitgebreid stil gestaan bij de meerwaarde van Steunouder voor hun vraagouders. Ten derde

kan in dit onderzoek enkel gesproken worden over factoren die de draagkracht van vraagouders en kinderen mogelijk vergroten. Vervolgonderzoek is nodig om in kaart te brengen of Steunouder daadwerkelijk de draagkracht van ouders en kinderen vergroot. Ook is vervolgonderzoek nodig om in kaart te brengen of Steunouder haar doelen behaald volgens het kind. Met dit onderzoek kan dit niet vastgesteld worden, omdat het kind geen informant is geweest.

Aanbevelingen

Ondanks de kanttekeningen die gemaakt zijn bij de betrouwbaarheid van het onderzoek, is op basis van de resultaten een tweetal aanbevelingen te maken voor Steunouder. Allereerst is het aan te bevelen dat Steunouder het signaleren van en aansluiten bij de ontwikkelingsbehoefte van het kind meer benut. Uit de resultaten blijkt dat de helft van de steunouders naast het schenken van aandacht ook behoeften van het kind signaleren en daarbij passende activiteiten ondernemen om de ontwikkeling van het kind te stimuleren. Vanwege de verhoogde kans op ontwikkelingsproblematiek bij kinderen van wie de ouders kwetsbaar zijn (Östberg & Hagekull, 2000), is het van belang dat Steunouder in de training en begeleiding van (aspirant) steunouders meer gericht is op hoe steunouders een stimulerende omgeving kunnen bieden aan het kind. Ten tweede wordt aanbevolen de benodigde eigenschappen in acht te nemen die een steunouder volgens de informanten geschikt maakt. Eigenschappen die genoemd zijn, waren: invoelend, initiatiefrijk, respect tonen voor (culturele) verschillen en geduld voor het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de vraagouder. Wanneer deze eigenschappen in acht worden genomen bij het selecteren van steunouders, zal de kans mogelijk toenemen op een geslaagde match en op het behalen van de doelen van Steunouder.

Literatuur

- Ainsworth, M.D. (1979). Infant-mother attachment. *American Psychologist*, *34*, 932-937.
<http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.932>
- Armstrong, E. G., & Barsion, S. J. (2006). Using an Outcomes-Logic-Model Approach to evaluate a faculty development program for medical educators. *Academic Medicine*, *81*, 483-488. doi:10.1097/01.ACM.0000222259.62890.71
- Aviles, A. M., Anderson, T. R., & Davila, E. R. (2006). Child and adolescent social-emotional development within the context of school. *Child and Adolescent Mental Health*, *11*, 32-39. doi:10.1111/j.1475-3588.2005.00365.x
- Bartelink, C., & Verheijden, E. (2015). *Wat werkt bij het versterken van het sociale netwerk van gezinnen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, *55*, 83-96. doi:10.2307/1129836
- Bradley, R. H., & Caldwell, B. M. (1995). Caregiving and the regulation of child growth and development: Describing proximal aspects of caregiving systems. *Developmental Review*, *15*, 38-85. doi:10.1006/drev.1995.1002
- Brinkgreve, C. (2008). Modern ouderschap. In W. Koops, B. Levering & M. de Winter (Eds.), *Opvoeding als spiegel van de beschaving. Een moderne antropologie van de opvoeding*, 126-136. Amsterdam: SWP.
- Bronfenbrenner, U., & Evans, G.W. (2000). Developmental science in the 21st century. *Social Development*, *9*, 115–125. doi:10.1111/1467-9507.00114
- Chamberland, C., Lacharité, C., Clément, M., & Lessard D. (2015). Predictors of development of vulnerable children receiving child welfare services. *Journal of Child Families Development Studies*, *24*, 2975-2988. doi:10.1007/s10826-014-0101-7
- Chan, S. M. (2010). Aggressive behavior in early elementary school children: Relations to authoritarian parenting, children's negative emotionality and coping strategies. *Early Child Development and Care*, *180*, 1253-1269. doi:10.1080/03004430902981447
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support and the buffering hypothesis. *American Psychological Association*, *98*, 310-357. Geraadpleegd op <http://bit.ly/1UoRzdl>
- Due P., Bjørn H., Lund R., Modvig J., & Avlund K. (1999). Social relations: Network, support and relational strain. *Social Science & Medicine*, *48*, 661-673.
doi:10.1016/S0277-9536(98)00381-5
- Ensor, R., & Hughes, C. (2010). With a little help from my friends: Maternal social support,

- via parenting, promotes willingness to share in preschoolers born to young mothers. *Infant and Child Development*, *19*, 127–141. doi:10.1002/icd.643
- Evans, G. W. (2006). Child development and the physical environment. *Annual Review Psychology*, *57*, 423-451. doi:10.1146/annurev.psych.57.102904.190057
- Feldman, R. (2007). Maternal versus child risk and the development of parent-child and family relationships in five high-risk populations. *Development and Psychopathology*, *19*, 293-312. doi:10.10170S0954579407070150
- Garnezy, N. (1985). Stress-resistant children: the search for protective factors. In: 15 J. E. Stevenson, (Ed.). *Recent Research in Developmental Psychopathology*. New York, NY: Plenum Press.
- Garnezy, N. (1991). Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments. *Pediatric Annals*, *20*, 459-466. doi:10.3928/0090-4481-19910901-05
- Coplan, R. J., Bowker, A., & Cooper, S. M. (2003). Parenting daily hassles, child temperament, and social adjustment in preschool. *Early Childhood Research Quarterly*, *18*, 376-395. doi:10.1016/S0885-2006(03)00045-0
- Gottlieb, B. H. (2000). Selecting and planning support interventions. In S. Cohen, L. G. Underwood, & B. H. Gottlieb (Ed.). *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists*. New York, NY: Oxford University Press.
- Green, B. L., Furrer, C. J., & McAllister, C. L. (2011). Does attachment style influence social support or the other way around? A longitudinal study of Early Head Start mothers. *Attachment & Human Development*, *13*, 27–47. doi:10.1080=14616734.2010.488121
- Grietens, H., Mercken, I., Faillie, J., & Loots, G. (2007). *Initiatie van effect- en effectiviteitsmeting van het private hulpaanbod binnen de bijzondere jeugdzorg*. Leuven: Ministerie van het Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG).
- Groenendaal, H., & Dekovic, M., (2000). Risicofactoren voor kwaliteit van de opvoeding. *Pedagogiek*, *20*, 1-21. Geraadpleegd op <http://bit.ly/1V4OI6I>
- Hashima, P. Y., & Amato P. R. (1994). Poverty, social support and parental behavior. *Child Development*, *65*, 394-403. doi:10.1111/j.1467-8624.1994.tb00758.x
- Hermanns, J. (2009). *Het opvoeden verlerd*. Amsterdam: Vossiuspers UvA
- Jack, G. (2000). Ecological influences on parenting and child development. *British Journal of Social Work*, *30*, 703-720. doi:10.1093/bjsw/30.6.703
- Kalmijn, M., & Monden, C. W. S. (2006). Are the negative effects of divorce on well-being dependent on marital quality? *Journal of Marriage and the Family*, *68*, 1197-1213.

- Kesselring, M. C. (2010). *Theoretische verkenning*. Utrecht: NJi. Geraadpleegd op <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Theoretische-verkenning-pedagogische-civil-society.pdf>
- Lyons, S. J., Henly, J. R., & Schuerman, J. R. (2005). Informal support in maltreating families: Its effect on parenting practices. *Children and Youth Services Review*, 27, 21-38. doi:10.1016/j.chilyouth.2004.08.010
- Mak, J., & Gilsing, R. (2014). *Jeugdbeleid in transformatie: Hoe benut je de kracht en energie van jongeren bij het vormgeven van het nieuwe beleid?* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Geraadpleegd op http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/5243_Jeugdbeleid-in-transformatie.pdf
- Meij, H. (2011). *De basis van opvoeding en ontwikkeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Meij, H., & Ince, D. (2013). *De ontwikkeling van kinderen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Mistry, R. S., Lowe, E. D., Benner, A. D., & Chien, N. (2008). Expanding the family economic stress model: Insights from a mixed-methods approach. *Journal of Marriage and Family*, 70, 196–209. doi:10.1111/j.1741-3737.2007.00471.x
- Morgan, J., Robinson, D., & Aldridge, J. (2002). Parenting stress and externalizing child behaviour. *Child and Family Social Work*, 7, 219-225. doi:10.1046/j.1365-2206.2002.00242.x 10.1046/j.1365-2206.2002.00242.x
- Movisie (2013). *Transformatie Jeugdzorg: Voorwaarden voor verandering*. Geraadpleegd op <http://www.movisie.nl/artikel/transformatie-jeugdzorg-voorwaarden-verandering>
- Mur, L., & De Groot, M. (2003). *Community support en hulpverlening. Mogelijkheden voor mensen met beperkingen*. Nederland: Nelissen.
- Ortega, D. M. (2002). How much support is too much? Parenting efficacy and social support. *Children and Youth Services Review*, 11, 853-876. doi:10.1016/S0190-7409(02)00239-6
- Östberg, M., & Hagekull, B. (2000). A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 615-625. doi:10.1207/S15-374424JCCP2904_13
- Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (2012). *Ontzorgen en normaliseren. Naar een sterke eerstelijns-jeugd-en-gezinszorg*. Den Haag: RMO. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/05/01/rapport-ontzorgen-en-normaliserennaar-een-sterke-eerstelijns-jeugd-en-gezinszorg#>
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling/Raad voor de Volksgezondheid & Zorg. (2008).

- Versterking voor gezinnen: versterken van de village. Pre-advies over gezinnen en hun sociale omgeving. Den Haag: RMO/RVZ.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling/Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (2009). *Investeren rondom kinderen*. Den Haag: RMO/RVZ.
- Rijlaarsdam, J., Tiemeier, H., Hofman, A., Jaddoe, V. W. V., Mackenbach, J. P., Verhulst, F. C., & Stevens, G. W. J. M. (2013). Home environments of infants: Relations with child development through age 3. *Journal of Epidemiology and Community Health*, *67*, 14-20. doi:10.1136/jech-2012-200987
- Riksen-Walraven, M. (2004). Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria. In M.H. van IJzendoorn, L.W.C. Tavecchio & M. Riksen-Walraven, *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Robinson, J., & Godbey, G. (1997). *The surprising ways Americans use their time*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Rodrigo, M. J., & Byrne, S. (2011). Social support and personal agency in at-risk mothers. *Psychological Intervention*, *20*, 13-24. doi:10.5093/in2011v20n1a2
- Rodrigo, M. J., Martín, J. C., Máiguez, M. L., & Rodríguez (2007). Informal and formal support and maternal childrearing practices in at-risk and non at-risk psychosocial context. *Children and Youth Services Review*, *29*, 329-347. doi:10.1016/j.childyouth.2006.03.010
- Thoits, P. A. (1995) Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next? *Journal of Health and Social Behavior*, 53-79. Geraagdpleegd op http://69.56.156.193/images/members/docs/pdf/special/jhsb/jhsb_extra_1995_Article_3_Thoits.pdf
- Uchino, B. N. (2006). Social support and health: A review of physiological processes potentially underlying links to disease outcomes. *Journal of Behavioral Medicine*, *29*, 377-387. doi:10.1007/s10865-006-9056-5
- Van Egten C., Zeijl, E., De Hoog, S., Nankoe, C., & Petronia, E. (2008). 'Gezinnen van de Toekomst – deel A: Cijfers en Trends en Gezinnen van de Toekomst - deel B: 'Opvoeding en Opvoedingsondersteuning'. Den Haag: E- Quality.
- Van Sonderen, E. (2012). *Het meten van sociale steun met de Sociale Steun Lijst – Interacties (SSL-I) en Sociale Steun Lijst – Discrepanties (SSL-D)*. Groningen: Research Institute SHARE. Geraadpleegd op http://www.umcg.nl/SiteCollectionDocuments/research/institutes/SHARE/assessment%20tools/handleiding_ssl_2e_druk.pdf

- Woody, D., & Woody, D. J. (2007). The significance of social support on parenting among a group of single, low-income, African American mothers. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 15*, 183–198. doi:10.1300=J137v15n02_11
- Yperen, T. A. van, Steege, M. van der, Addink, A., & Boendermaker, L. (2010). *Algemeen en specifiek werkzame factoren in de jeugdzorg. Stand van de discussie*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Zoon, M. (2012). *Kenmerken en risicofactoren van multiprobleemgezinnen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bijlage 1: interviewvragen vraagouder

Datum interview: .....

Duur interview: .....

Introductie gesprek

- ✓ Dank voor deelname
- ✓ Uitleg doel onderzoek
  - Kwaliteit Steunouder verbeteren
  - Ervaringen van ouders als uitgangspunt
- ✓ Uitleg over anonimiteit
- ✓ Geen goede of foute antwoorden: uw ervaring is van belang
- ✓ Toestemming voor bandopname
- ✓ Opbouw interview
- ✓ Uitleg begrippen: steunouder, ...
- ✓ Heeft u nog vragen?

Achtergrondinformatie gezin

Leeftijd: .....

Nationaliteit: .....

Gezinssamenstelling (partner/kinderen): .....

Leeftijd kind: .....

Hoogst genoten opleiding: .....

Deelname Steunouder sinds: .....

Start Steunouder

Sociale steun

Introductie: Sinds elke maanden/weken hebben u en uw kind contact met een steunouder.

Vragen:

1. Kunt u mij vertellen hoe u bij Steunouder terecht gekomen bent?
2. Wat is de reden dat u de hulp van Steunouder heeft ingeroepen?
3. Verblijft uw kind bij de steunouder of biedt de steunouder hulp bij u thuis?
4. Hoe ervaart u het contact tussen u en de steunouder?

5. Is er sprake van een band tussen u en de steunouder? Hoe zou u deze band omschrijven?
6. Wat is voor u de meerwaarde van het contact met de steunouder?
7. Welke onderwerpen bespreekt u met de steunouder? Als u vragen heeft over de opvoeding van uw kind, bespreekt u deze dan met de steunouder?

Situatieschetsen:

Situatie schets 1: als u afgelopen week een zware, drukke week heeft gehad, bespreekt u dit met de steunouder?

Situatie schets 2: als u even niet meer weet hoe te handelen met *naam kind*. Bespreekt u dit met de steunouder?

Situatie schets 3: als u vragen heeft over bijvoorbeeld een brief die u heeft ontvangen. Vraagt u dit aan de steunouder?

Mogelijke vraag: welke vorm van steun ervaart u van de steunouder: emotioneel, praktisch of adviserend?

Uitgangspunten:

- Praktische steun
- Emotionele steun
- Adviesfunctie

Veilige omgeving kind

Introductie: U heeft net iets verteld over het contact tussen u en de steunouder. Graag wil ik nu met u verder praten over wat uw kind heeft aan de bezoeken bij zijn/haar steunouder.

Vragen:

1. Gaat uw kind elke week naar zijn/haar steunouder toe?
2. Hoe vindt uw kind het om naar de steunouder toe te gaan? Waar merkt u het aan dat hij/zijn het fijn/niet fijn vindt?
3. Is er een band tussen de steunouder en uw kind? Hoe zou u deze band omschrijven?
4. Onderneemt de steunouder activiteiten met uw kind? Zo ja welke?

Uitgangspunten:

- Veiligheid
- Stimulerende omgeving
- Ondersteuning
- Structuur
- Toezicht

Effecten/uitkomsten van Steunouder op vraagouder en kind

Introductie: Ten slotte wil ik graag stil staan bij wat u en uw kind zien als meerwaarde van Steunouder.

Vraag: Allereerst, wat is voor u de meerwaarde van Steunouder? Sluit het aan bij uw verwachtingen?

Wat is voor uw kind de meerwaarde van Steunouder?

Introductie: Mogelijk zijn er ook nog dingen die beter zouden kunnen.

Vraag: Zijn er volgens u nog dingen die anders en/of verbeterd kunnen worden aan Steunouder? Of: heeft u nog tips? Zo ja, welke?

Einde interview:

- ✓ Vragen of de steunouder nog vragen of aanvullingen heeft;
- ✓ Presentje.

Bijlage 2: interviewvragen steunouder

Datum interview: .....

Duur interview: .....

Introductie gesprek

- ✓ Dank voor deelname
- ✓ Uitleg doel onderzoek
  - Kwaliteit Steunouder verbeteren
  - Ervaringen van moeder en steunouders als uitgangspunt
- ✓ Uitleg over anonimiteit
- ✓ Geen goede of foute antwoorden: uw ervaring is van belang
- ✓ Toestemming voor bandopname
- ✓ Opbouw interview
- ✓ Heeft u nog vragen?

Achtergrondinformatie gezin

Leeftijd: .....

Nationaliteit: .....

Gezinssamenstelling: .....

Aantal kinderen: .....

Hoogste genoten opleiding moeder en vader: .....

Deelname Steunouder sinds: .....

Start Steunouder

Sociale steun

Introductie: Ik wil het graag met u hebben over Steunouder. U bent steunouder en biedt een kind elke week een aanvullend thuis.

Vragen:

1. Haalt u het kind op of wordt het kind door de vraagouder bij u thuis gebracht?
2. Hoe vaak in de week komt het kind bij u thuis? Hoe lang duren deze bezoeken gemiddeld?
3. Hoe ervaart u het contact tussen u en de vraagouder?

4. Is er sprake van een band tussen u en de vraagouder? Hoe zou u deze band omschrijven?
5. Wat biedt/geeft u de vraagouder?
6. Welke onderwerpen bespreekt u met de vraagouder?

Situatieschetsen:

Situatie schets 1: als de vraagouder afgelopen week een zware, drukke week heeft gehad, bespreekt zij dit met u?

Situatie schets 2: als de vraagouder even niet meer weet hoe te handelen met *naam kind*. Bespreekt zij dit met u?

Situatie schets 3: als de vraagouder vragen heeft over bijvoorbeeld een brief die zij heeft ontvangen. Stelt zij deze en dergelijke vragen aan u?

Mogelijk vragen: Welke vorm van sociale steun biedt u de vraagouder: emotioneel, praktisch of adviserend?

Aandachtspunten:

- Praktische steun
- Emotionele steun
- Gesprekken tussen steunouder en vraagouder

Veilige omgeving kind

Introductie: U heeft iets verteld over het contact tussen u en de vraagouder. Graag wil ik nu met u verder doorpraten over wat het kind heeft aan de bezoeken bij u.

Vragen:

1. Gaat het kind elke week naar u toe (structuur)?
2. Wat biedt/geeft u het kind?
3. Is er een band tussen u en het kind? Hoe zou u deze band omschrijven?

De volgende vraag gaat over hoe het kind de bezoeken ervaart. Ik ben mijzelf ervan bewust dat u dit niet zeker weet, omdat u niet in het hoofd van het kind kunt kijken. Ik vraag u daarom om een inschatting te geven van de situatie.

4. Hoe vindt het kind het om naar u toe te gaan? Waar merkt u het aan dat het kind de bezoeken fijn/niet fijn vindt?
5. Onderneemt u activiteiten met het kind? Zo ja, welke?
6. Hoe omschrijft u de behoefte van het kind? Op welke wijze kunt u daar wel of niet bij aansluiten?

Uitgangspunten:

- Veiligheid
- Stimulerende omgeving
- Ondersteuning
- Structuur
- Toezicht

Effecten/uitkomsten van Steunouder op vraagouder en kind

Introductie: Ten slotte wil ik graag stil staan bij wat volgens u voor de vraagouder en het kind de meerwaarde is van Steunouder.

Vraag: Allereerst, wat is volgens u de meerwaarde van Steunouder voor de vraagouder?

Wat is voor uw kind de meerwaarde van Steunouder?

Introductie: Mogelijk zijn er ook nog dingen die beter zouden kunnen.

Vraag: Zijn er volgens u nog dingen die verbeterd kunnen worden aan Steunouder? Of: heeft u nog tips? Zo ja, welke?

Einde interview:

- ✓ Vragen of de steunouder nog vragen of aanvullingen heeft;
- ✓ Presentje.

Bijlage 3: Focusgroep

1. Introductie van mijzelf en het onderzoek.
2. Doel van de focusgroep.
3. Uitleg opzet van de focusgroep: *voordat ik de vraag stel, zal ik over het betreffende onderwerp kort vertellen welke resultaten er tot nu toe gevonden zijn. Graag hoor ik jullie antwoord op de vraag. Jullie mogen met elkaar daarover in gesprek gaan. Mogelijk stel ik af en toe verhelderingsvragen. Ik vind het belangrijk om te noemen dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Iedereen mag haar eigen mening uitdragen.*
4. Vragen om toestemming om de focusgroep op te nemen. Uitleg anonimiteit.

Vraag 1: Uit de resultaten blijkt dat alle steunouders praktische steun bieden. Dit doen zij door een middag door te brengen met het kind. Aanvullend daarop bieden naast de praktische steun, sommige steunouders ook emotionele en adviserende steun. Zij bieden de vraagouder een luisterend oor en geven advies over bijvoorbeeld de opvoeding. Uit de resultaten blijkt dat de vraagouders dit ook waarderen. Een vraagouder zegt hierover: *“Ik vind het fijn dat ik even met iemand kan praten”*.

Graag zou ik met jullie willen doorpraten over de volgende vraag: is emotionele en adviserende steun iets wat je naast de praktische steun ook kunt bieden? Waarom zouden jullie het wel bieden en waarom niet?

Opvallend aan de resultaten is dat emotionele en adviserende steun enkel worden geboden wanneer de vraagouders een zeer beperkt netwerk hebben. Maakt het nog uit of de ouder geen of weinig netwerkleden heeft? Zou er ruimte zijn bij jullie om emotionele of adviserende steun te bieden?

Vraag 2: In mijn interviews heb ik gevraagd hoe het contact tussen de vraag- en steunouder verloopt. Ik heb tevens gevraagd hoe zij band met elkaar omschrijven. Uit de resultaten komt naar voren dat hoe meer contact er is tussen vraag- en steunouders hoe vriendschappelijker de band wordt ervaren. De resultaten laten twee uiterste zien wat betreft het verloop van het contact tussen vraag- en steunouder (*uitbeelden met een lijn*). Een aantal steunouders hebben in beperkte mate contact met de vraagouder. Deze groep brengt en haalt het kind en heeft bij de voordeur een kort praatje van een paar minuten. Het andere uiterste is dat er met de

steunouder eenmaal per maand apart wordt afgesproken om zaken rondom het kind te bespreken. Waar op de lijn zou een steunouder zich idealiter bevinden?

Vraag 3: Aan de steunouders is gevraagd wat zij het kind bieden. Sommige steunouders nemen bewust de tijd voor het kind, ondernemen activiteiten en kijken naar de behoeften van het kind. Een voorbeeld: een steunouder leest boekjes met het kind van haar vraagouder omdat hij een taalachterstand heeft. Je hebt ook steunouders die het kind ‘gewoon’ laten meedraaien in hun gezin. Het kind vermaakt zichzelf in en rond het huis. De steunouder schenkt in mindere mate aandacht aan wat het kind nodig heeft in zijn ontwikkeling. Hoe zien jullie je rol als steunouder: zien jullie het kind als iemand die meedraait in je eigen gezin of kijk je bewust naar de behoefte van het kind en sluit je daar met je activiteiten bij aan?

Vraag 4: Na 12 interviews realiseer ik mij dat een steunouder best wat verantwoordelijkheid heeft. Er wordt best wat van je verwacht. Zeker ook omdat het gaat om kinderen die kwetsbaar zijn. Daarom de vraag aan jullie: welke eigenschappen zijn naar jullie mening belangrijk om te hebben als steunouder?

Vraag 5: Overzicht geven van de meerwaarde van Steunouder voor de vraagouder en het kind. Herkennen jullie deze? Zijn er vanuit jullie nog aanvullingen hierop?